Міністерство культури і мистецтв України
Київський державний інститут культури

На правах рукопису

Мальков Сергій Миколайович

Педагогічні умови формування і динаміки розвитку самодіяльного студентського художнього колективу

Спеціальність
13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 1996

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент ПОДКОПАЄВ ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ

Офіційні опоненти:

1. Доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН України КОБЗАР БОРИС СТЕПАНОВИЧ
2. Кандидат педагогічних наук, доцент КОВАЛЕНКО НІНА ВАСИЛІВНА

Провідна організація – Харківський державний інститут культури

Захист відбудеться "26" грудня 1996 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.34.02 у Київському державному інституті культури (м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського державного інституту культури (м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий "26" листопада 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Г. М. ЗАГАДАРЧУК

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження. Нові соціально-економічні умови розвитку суспільства, які виникли в результаті переходу економіки до ринкових відносин, привнесли в життя дух прагматизму, створили дефіцит вільного часу, погіршили умови залучення людей до продукту художньої творчості, чим істотно порушили позитивно-ментальні якості громадян, створивши серйозні перепони поступовому гармонійному розвитку соціуму. Особливо вразливою виявилася молодь, позиції світогляду якої формуються в умовах моральної деградації суспільства.

Визначена вище проблема набуває особливої актуальності для молодіжних духових оркестрів, сучасних стан яких характеризується протиріччями між художніми, соціально-педагогічними, розвиваючими, рекреаційними та іншими можливостями цих колективів, реальною практикою їх функціонування.

Означені протиріччя виникають з причин консерватизму жанру духової музики, слабкої методичної, репертуарної, матеріально-технічної забезпеченості колективів, відсутності педагогічно обґрунтованих умов формування особистості у взаємопов'язаній динаміці вказаних аспектів проблеми.

Дані аспекти знайшли своє часткове відображення в ряді монографій, дисертаційних досліджень, методичних посібників. Так, питання функціонування духової музики, особливостей репертуару, специфіки організації навчально-репетиційного процесу досліджені в роботах Є. В. Аксьонова, М. А. Трубнікова, Х. М. Хаханяна, (факультет військових диригентів, м. Москва).

Інтеграційні сполучення художньо-творчого початку з загально-політичної активності учасників розглянуті в дисертаційному дослідженні Г. А. Куписка.

Механізми удосконалення ідейно-виховної роботи в дитячих духових оркестрах вивчені О. М. Нежинським та А. М. Лагутіним.

Програма вдосконалення керівництва дитячим духовим оркестром, яка базується на особливостях дитячої духової творчості, розроблена та впроваджена В. П. Подкопаєвим.

На жаль, в жодній з вищезгаданих робіт теоретичні та практичні новації не були присвячені вивченню проблеми динаміки розвитку молодіжного оркестрового колективу, що свідчить про недостатню розробленість теми нашого дослідження.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні педагогічні теорії розвитку особистості в умовах колективу художньо-творчої діяльності, розроблені в працях педагогів, психологів та філософів.

Ступінь наукової розробки проблеми. Питання художньої діяльності людини, взаємовідносин її з мистецтвом та художньою культурою розроблені в працях Г. З. Апресяна, Н. А. Ветлугіної, В. Є. Громова, В. Л. Дранкова, І. А. Зязюна, М. С. Кагана, Л. Н. Когана, О. П. Лановенка, І. Ф. Ляшенка, О. П. Рудницької, А. М. Семашка, А. М. Сохора та інших.

В дослідженні використовувались роботи А. М. Алексюка, Ю. К. Бабанського, Т. І. Бакланової, Ю. П. Кустова, О. О. Орлова, І. Т. Федоренка, Г. А. Шепілова та інших, присвячені проблемам оптимізації навчально-виховного процесу.

Психологічні та соціально-психологічні аспекти проблеми викладені в працях Є. П. Олександрова, Б. Г. Ананьєва, Л. А. Ісаєвої, А. А. Кідрон, А. Г. Ковальова, Г. Є. Конникової, В. О. Маляко, В. М. Мясищева, П. А. Просецького.

Заслуговують на увагу роботи Ю. Є. Соколовського та П. І. Маленкович, в яких проблеми естетичного виховання в самодіяльному колективі розглядаються в соціально-психологічному аспекті.

Важливим моментом в роботі є вивчення літератури спеціального напрямку, що відбиває головні тенденції розвитку культури суспільства та характеризує роль і місце аматорської діяльності молоді в її музично-естетичному вихованні.

Дисертант вивчав питання розвитку та удосконалення особистості засобами художньої творчості, процеси художньої діяльності молоді в умовах вільного часу.

В питаннях з'ясування специфіки соціального функціонування духової музики в молодіжній аудиторії становили інтерес робот О. П. Лановенка, А. М. Сохора, Б. М. Теплова.

Однак, в жодній з вищезгаданих робіт не досліджуються динаміка розвитку аматорського колективу, виховні потенції, специфіка соціокультурної діяльності, проявлення в ній соціальних функцій духової музики, хоча з переліку доведеного В. І. Ільїним випливає, що загальна більшість клубних форм роботи не обходиться без участі духового оркестру.

Виключенням є робота О. М. Нежинського, в якій на рівні методичних рекомендацій розглянуто широкий діапазон питань, пов'язаних з діяльністю духового оркестру.

Ці роботи не мають прямого відношення до динаміки розвитку любительської духової творчості в умовах дозвілля, але вони викликають інтерес з точки зору методики роботи з колективом.

В роботах М. М. Бочарової, П. Д. Генкіна, В. П. Ільїна, Г. М. Падалки, С. Л. Соловейчика, Ф. Р. Филипова розглядаються питання, пов'язані з оформуванням навичок, комунікативних здібностей, музичних потреб, соціально-професійної орієнтації та виховання інтересу до художньої діяльності, естетичних смаків та поглядів, формування особистості.

В. Є. Пригодін розглядає та аналізує практику морального виховання особистості в умовах клубної самодіяльності та пропонує шляхи її удосконалення.

Викликають інтерес обгрунтовані дослідження з питань культурно-освітньої роботи М. А. Аріарського, Г. М. Загадарчук, С. М. Іконнікової, М. М. Поплавського, А. Г. Соломоніка, Ю. А. Стрельцова, В. І. Чепелєва; з питань масових офрм любительської творчості — В. С. Аксьонова, А. М. Керженцева, Б. С. Кобзаря, Л. С. Лаптева, В. П. Лапченка, А. І. Мазаєва, О. М. Олексюк, І. В. Суханова, Л. О. Хлебникової та інших; методики та організації художньої самодіяльності — М. І. Баскіна, В. Г. Велединського, М. К. Кузьміна, О. В. Сасихова, Є. І. Смірнової, Ю Є. Соколовського, Ф. А. Соломоніка та інших.

І. Ю. Гончаров в своїх роботах розглядає художню самодіяльність як засіб виховання молоді, значення художньої творчості для її гармонійного розвитку. Подібним підходом до виховання особистості в умовах художньої самодіяльності відрізняється робота М. К. Кузьміної. Вона досліджує динаміку розвитку любительського мистецтва в сільській місцевості, аналізує значення колективної художньої діяльності як засобу культурного та художнього розвитку учасників.

Питання розвитку групи і колективу відбиті в роботах А. І. Довцова, Є. М. Дубовської, О. В. Кірічука, А. Б. Коваленка, І. Н. Корнєєва, Р. С. Немова, А. В. Петровського та інших.

Особливий інтерес представляє методика керівництва аматорським музичним молодіжним колективом Ф. А. Соломоніка. Вона націлена на стимулювання суспільно-ініціативної діяльності та являє собою важливий засіб формування активного світогляду у молоді.

Аналіз наведених робіт показує, що до предмету їх наукового дослідження, на жаль, не ввійшли питання динаміки розвитку педагогічних та художніх процесів в аматорському духовому оркестрі, корекції змісту, форм та методів навчально-виховної роботи по її кінцевих результатах, — а це значною мірою підвищує актуальність даного дисертаційного дослідження.

Об'єктом дослідження обрано педагогічний процес в самодіяльному студентському художньому колективі.

Предмет дослідження — динаміка розвитку самодіяльного студентського художнього колективу.

Мета дослідження — визначення педагогічних умов, що сприяють динаміці розвитку студентського самодіяльного художнього колективу.

В ході дослідження необхідно було розв'язати такі *завдання*:

— дати теоретико-методологічне обгрунтування процесів динаміки, які відбуваються в студентському самодіяльному молодіжному колективі;

— визначити стан розвитку колективу та методи його вивчення;

— виявити та обгрунтувати педагогічні умови, які сприяють динаміці розвитку самодіяльного художнього колективу, підвищенню ефективності його художньо-творчої та соціокультурної діяльності.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що розвиток самодіяльного студентського художнього колективу буде більш динамічним за умов:

— забезпечення органічної єдності пізнавальної, художньо-творчої та соціокультурної діяльності;

— стимулювання установки на творчість, якщо його діяльність буде організовано на принципах аматорського об'єднання.

Методи дослідження. В дисертаційному дослідженні використано комплексну методику, адекватну завданням та логіці дослідження. Рішення першого кола завдань здійснювалося шляхом теоретичного аналізу та узагальнення наявних публікацій з проблеми дослідження.

При розв'язанні завдань констатуючого експерименту було використано комплекс методів:

— педагогічне спостереження;

— експертна оцінка;

— анкетування та інтерв'ювання студентів, кураторів груп, концертмейстерів-педагогів оркестру, викладачів університету;

— вивчення документації самодіяльних колективів, наслідків їх діяльності;

— вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду;

— кількісний та якісний аналіз емпіричного матеріалу, зібраного в процесі дослідницької роботи.

При формулюванні гіпотези дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, узагальнення та ін. З метою доведення запропонованої гіпотези було проведено педагогічний формуючий експеримент.

В ході формуючого експерименту були використані оригінальні та адаптовані методики, націлені на формування в учасників навичок гри на духових інструментах, музично-теоретичних знань, активізації творчої діяльності, а також стійкого інтересу до жанру духової музики.

База дослідження — Народний духовий оркестр Київського міжнародного університету цивільної авіації, лауреат фестивалів народної творчості, лауреат премії ім. Олександра Бойченка.

Дослідницько-експериментальна робота проводилася в *три етапи.*

На першому етапі дослідження (1991-1992 р.р.) здійснювалося вивчення: філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої літератури з відповідним аналізом і теоретичним осмисленням; архівних метаріалів, довідок, інформацій, звітів, планів роботи закладів культури, самодіяльних духових оркестрів, плану економічного та соціального розвитку університету цивільної авіації, на базі якого проводилося дослідження. Було проаналізовано огляди-конкурси, фестивалі народної творчості, марш-паради духових оркестрів, концертні виступи за кордоном, зібрано великий емпіричний матеріал. На цьому

етапі виявлено особливості діяльності молодіжного любительського колективу, формувалися гіпотези та визначалася логіка дослідження.

На другому етапі дослідження (1992-1993 р.р.) проводився констатуючий експеримент, мета якого – вивчення стану тенденцій динаміки розвитку художнього колективу на різних етапах його діяльності. Досліджувався процес формування самодіяльного художньо-творчого колективу у технічному вузі. Методи досліджень на цьому етапі включали: спостереження, анкетування учасників самодіяльних духових оркестрів, їх керівників, експертів. Значне місце зайняли інтерв'ю з ветеранами оркестру, які виступали в ролі експертів стану організації навчально-виховного процесу в колективі, ступеню задоволеності ним. В результаті на цьому етапі дослідження були обґрунтовані основні умови оптимізації розвитку рівневої динаміки в процесі формування колективу.

На третьому етапі дослідження (1993-1996 р.р.) у відповідності до розробленої програми проводився тривалий формуючий експеримент, здійснений автором у молодіжному любительському духовому оркестрі Київського міжнародного університету цивільної авіації, який мав за мету апробацію розроблених напрямків навчально-виховного процесу, вивчення їх ефективності та якості.

На другому та третьому етапах дослідження зважувалися зміст та характер педагогічного процесу відповідно до якісних змін колективу духового оркестру, що формується, та навичками соціокультурної діяльності, творчими установками кожного учасника.

Результати, отримані на експериментальній базі в ході дослідження, порівнювалися з матеріалами розвитку любительського художнього мистецтва по цій проблемі в різних технічних вузах, а також з публікаціями в спеціальних журналах та збірниках.

Наукова новизна дослідження полягає у:

– визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов динаміки розвитку, досконалості художньо-творчої та соціокультурної діяльності колективу;

– узагальненні та творчому використанні новаторських методик навчально-виховної роботи;

– розкритті впливу міжособових стосунків;

– обґрунтуванні шляхів забезпечення психологічного клімату в колективі;

– наданні діяльності колективу характеру клубного любительського об'єднання;

Теоретичне значення дослідження полягає в системному аналізі характеристик динаміки розвитку студентського самодіяльного художнього колективу з педагогічних, організаційних, художньо-творчих, розвиваючих, рекреаційних параметрів, розкритті закономірностей динаміки процесів на різних етапах розвитку колективу та методів їх вивчення.

Практичне значення дослідження випливає з того, що виявлені та обґрунтовані в ньому педагогічні умови динаміки розвитку, досконалості художньо-творчої та соціокультурної діяльності колективу будуть сприяти гуманітаризації підготовки студентів технічного вузу, їх всебічному розвитку.

Вірогідність дослідження забезпечується обґрунтованістю вихідних позицій, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті та завданням дослідження, кількісному та якісному аналізу зібраного матеріалу. Одержані в ході дослідження результати та висновки підтверджуються різними замірами ефективності застосованих методик, сумою одержаних експертних оцінок, тривалим спостереженням за експериментальним колективом, динамікою його розвитку.

На захист дисертаційного дослідження виносяться такі *положення*:

1. Студентський духовий оркестр має цілий ряд особливостей (жанрово-видових, художньо-творчих, організаційних, соціокультурних та психолого-вікових), які є суттєвим засобом гуманітарної підготовки студентів, їх всебічного розвитку.

2. В силу своєї демократичної природи, доступності, тембрально-акустичних можливостей та інших специфічних характеристик студентський самодіяльний духовий ор-

кестр здатний значно доповнити набір засобів морально-естетичного виховання особистості, яка включена у техногенне середовище, а також заповнити деякі соціокультурні прогалини.

3. Педагогічні умови динаміки розвитку та досконалості художньо-творчої та соціокультурної діяльності самодіяльного студентського художнього колективу. До них належать:

— вивчення динаміки поетапного розвитку колективу та корекція за результатом змісту, методів роботи, диференційований підхід до навчально-виховного процесу;

— органічне поєднання пізнавальної, художньо-творчої та соціокультурної діяльності;

— установка на творчий розвиток колективу та кожного його учасника;

— демократичні основи педагогічного керівництва та самоврядування у колективі;

— стимулювання художньо-творчої та соціокультурної діяльності, більш раннє включення у концертну діяльність шляхом застосування спеціальних методик, проблемного підходу, репертуарної політики.

4. Модель студентського духового оркестру, яка має ознаки любительського об'єднання, художнього колективу, суб'єкту соціокультурного середовища, добровільної спільноти з демократичною формою самоврядування, яка чітко регламентована і має адекватну самооцінку та оцінку мікросередовища, здатна задовольнити потреби як самої особистості — члена даного колективу, так і суспільства в цілому. Динаміка якостей, що розвиваються, як індивідуального, так і колективного характеру, у заявленій моделі відчутніша, ніж у традиційному оркестрі, і дає більш значний ефект.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в процесі експериментальної роботи в народному духовому оркестрі Київського міжнародного університету цивільної авіації, педагогічній діяльності дисертанта у Київському державному інституті культури.

Основні положення дослідження та його результати були представлені на науково-практичній конференції "Нова концепція та сучасні підходи до питань підготовки кадрів культури" (Київ, 1991), Міжнародній науково-методичній конференції "Актуальні проблеми формування професійної та гуманітарної культури сучасного фахівця" (Київ, 1994), у науково-педагогічному журналі "Рідна школа" (1995, № 6), а також на засіданнях кафедр педагогіки та психології, духових та ударних інструментів Київського державного інституту культури.

Мета та завдання дослідження, його методологія та методика, набутий у ході роботи теоретичний та емпіричний матеріал зумовили *структуру дисертації*, яка складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків (163 стор.).

Основний зміст роботи

У *вступі* обґрунтовується актуальність теми, аналізується ступінь наукового осмислення та розробки проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання і методика дослідження, розкриваються його новизна, теоретичне та практичне значення, формулюються гіпотеза, положення, які виносяться на захист, описується апробація дослідження.

Перший розділ — "Теоретико-методологічне обґрунтування динаміки розвитку самодіяльних художніх груп".

В *першому параграфі* — "Динаміка розвитку самодіяльної групи як психолого-педагогічна проблема" — аналізуються педагогічні теорії, проблеми створення колективу (Г. С. Антипіна, Л. П. Буєва, Я. Зеленевський, С. В. Ємельянов, Л. Т. Кривушин, А. С. Макаренко, М. С. Мансуров, А. В. Петровський, Б. Д. Паригін, А. А. Русалінова, В. О. Сухомлінський), форми, методи та підходи до включення механізмів, які впливають на рішення поставленої проблеми з впровадженням соціометричних досліджень; розглядається спектр психологічних факторів, що сприяють групоутворенню, до якого

входять такі суб'єктивні компоненти: комунікабельність, психологічна єдність, активність, адаптація, ставлення (формальне, неофрмальне), лідерство, які сприяють якісним показникам поетапності динаміки розвитку групи.

Дослідженням колективоутворення обрано художньо-творчу діяльність в сфері музичного виконавства. Саме творчість пов'язана зі специфікою об'єкту вивчення, що є важливим фактором, який впливає на динаміку розвитку самодіяльної групи. Інтерес щодо даної концепції мають погляди А. Г. Єгорова, Л. Г. Сафронова, П. В. Симонова, М. Д. Тіво та інших, які вважають, що основним джерелом та рушійною силою в динаміці самодіяльної художньої групи є творча активність особистості.

Дослідження, які проводилися на базі народного духового оркестру Київського міжнародного університету цивільної авіації, охоплювали період вільного часу студентів технічного вузу. Це визначило необхідність конкретизації студентства як соціальної групи (Б. Г. Ананьєв, А. С. Власенко, Т. В. Іщенко, Ю. Колесніков, Б. Рубін, Л. Я. Рубіна, Ю. Л. Самарін, А. М. Семашко), яка характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, дозвілля, системою ціннісних орієнтацій.

Соціальне портретування визначило мотиви вибору студентами дозвіллєвої діяльності в умовах технічного вузу: необхідність у художньо-творчому розвитку, спілкуванні, гуманітарній підготовці, придбанні дозвіллєвої кваліфікації.

Аналіз процесів динаміки розвитку, що впливають на механізм групоутворення, визначив такі етапи становлення групи:

а) період адаптації (соціальної, професійної);

б) активності (соціальної, творчої);

в) досконалості стосунків (формальні, неформальні);

г) розвиток самоврядування.

Колективна художньо-творча дозвіллєва діяльність створює умови для внутрішньогрупових інтеграційних процесів, які впливають на формування особистості, її гармонійний розвиток.

В *другому параграфі* – "Методи вивчення динаміки розхвитку любительського художнього колективу" – на основі вивчення літературних джерел, практики молодіжних самодіяльних художньо-творчих колективів були розкриті методи, які дозволяють простежити динаміку розвитку колективу на різних етапах його діяльності.

Теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел, вивчення документації використовувались для наукової розробки досліджуваної нами проблеми в педагогіці та психології, уточнення методологічних позицій дослідження, а також педагогічних позицій у визначенні сутності та особливостей формування динаміки розвитку оркестрового колективу в умовах технічного вузу.

Педагогічне спостереження використовувалося на всіх етапах дослідження для збору наукової інформації. Шляхом педагогічних спостережень було розв'язано такі завдання:

1. Виявлення ступеню та характеру змін на рівні основних характеристик оркестрового колективу на різних етапах його розвитку.

2. Виявлення динаміки змін кількісних та якісних характеристик взаємовідносин між студентами, учасниками оркестрового колективу.

Опитування у вигляді анкетування, бесід та інтерв'ю зі студентами, кураторами груп університету, концертмейстерами груп оркестру, працівниками деканатів факультетів використовувалося на всіх етапах дослідження.

В ході експерименту застосовувались соціометричні методи та метод експертних оцінок, який мав велике значення для вивчення взаємостосунків у колективі та їх досконалості. Складений у формі опитання, соціометричний тест виступав в ролі самостійного експериментального методу педагогічних досліджень.

Суттєве місце в дослідженні оркестрового колективу, зокрема взаємовідносин в ньому, посідав метод експертних оцінок – рейтинг. В ролі експертів виступали: диригент,

концертмейстери груп, актив оркестру, його колишні учасники, адміністрація Палацу культури університету та інші. Рейтинг проводився поетапно з метою використання отриманих даних для удосконалення структури оркестрового колективу, а також з метою вивчення динаміки розвитку любительського молодіжного колективу.

В дослідженні однією з центральних була методика визначення рівня розвитку колективу, яка базувалася на реалізації теоретичного положення Л. І. Уманського та А. М. Лутошкіна щодо визначення рівня розвитку колективу по чотирьох узагальнених показниках: організаційна єдність, психологічна єдність, підготовленість колективу, спрямованість колективу та його діяльності.

Отримані дані характеризували рівень розвитку групи як колективу, надали можливості для складання педагогічної програми корегування діяльності, стратегії конкретних шляхів підвищення ефективності художньо-творчої та соціокультурної діяльності колективу, ефективності методів педагогічного керівництва та самоврядування.

В *третьому параграфі* – "Процес поетапного розвитку любительського художнього колективу у технічному вузі" – досліджувалася концепція поетапного розвитку любительського художнього колективу, процес групової життєдіяльності, як і завдяки чому відбувається етапність руху, що саме розгортається в процесі динаміки. В ході дослідження процесів динаміки розвитку, в умовах якісних змін групи було апробовано більш глибокий соціометричний замір етапних пластів розвитку мікросередовища.

Як вихідний матеріал дослідження даної проблеми було використано одну з методик Л. І. Уманського, скореговану відповідно до мети нашого дослідження.

В параграфі широко подано аналіз становлення оркестрового колективу, динаміки колективоутворення, яка являє собою складний поступовий процес, де попередній етап готував наступний, а подолання протиріч між ними було рушійною силою розвитку групи в притананих їй зовнішніх та внутрішніх умовах формування та функціонування. Динаміка групового процесу передбачає етапність важливих періодів, що супроводжуються зміною показників художньо-творчої та соціокультурної діяльності. Проходження групою ряду важливих життєвих стадій супроводжувалося зростанням інтегративних тенденцій, зміною феноменологічного плану, постійним оформленням якісно нових ознак суб'єкту діяльності. Колективоутворення на кожному етапі розвитку мало свої особливості. В цьому процесі важливе місце займала спільна діяльність, мета якої приймалася групою і кожним її членом, здатність групи до самооцінки, організаційної та психологічної єдності, групової самосвідомості.

Другий розділ – "Розвиток любительського колективу як педагогічний процес".

В *першому параграфі* – "Удосконалення навчально-виховної роботи в процесі розвитку колективу" – визначено основні етапні моменти формуючого експерименту та наповнено їх відповідним змістом, спираючись на наслідки констатуючого експерименту та теоретичні узагальнення Г. З. Апресяна, Л. І. Бурова, А. Я. Зись, Б. Т. Ліхачова, Є. І. Смірнової, М. М. Трубнікова та інших авторів.

Під час дослідження проблеми динамічних процесів, які відбувались у любительському оркестровому колективі виховний процес розглядався як взаємодія, в процесі якої природа взаємин набуває форми діалогічної побудови за принципом рівноправного обміну інформацією. Діалогічність означає не вплив, а взаємодію, взаємостосунки, в процесі яких "асимілюється" зміст суб'єктивного сприйняття іншого. Умовою ефективності виховного процесу був ступінь сформованості та зміст ставлення людини до самого себе. Таке ставлення формувало ядро структури особистості, завершувало її характер, визначало її цілісність (мету життя та діяльності ціннісні орієнтації, установки). Відношення до себе є певним комплексом соціального впливу, який в процесі соціалізації учасника колективу впливає на нього, відбиваючись у стереотипі колективних відносин, що поступово і неухильно складаються, і створює певний характер взаємовідносин, які мають

вплив на ефективність навчально-виховної роботи в процесі розвитку любительського оркестрового колективу.

Педагогічний процес в любительському оркестровому колективі мав виховну та предметну мету, в якому перша поставала головною. Ефективність педагогічного процесу значною мірою залежала від всебічного вивчення самого складу колективу, поетапного його розвитку, що стало основою диференційного підходу до його учасників, вчасного внесення корекцій в зміст, методику та організацію художньо-творчої та соціокультурної діяльності, підпорядкування репетиційної роботи меті виховання.

В ході першого етапу розвитку оркестрового колективу застосовувався диференційний підхід до кожного учасника та окремих оркестрових груп. Завдяки апробації спеціальних методик (ансамблево-індивідуальна, проблемного навчання та ін.) стало можливим вирівнювання учасників з виконавської майстерності, колективної гри в оркестрі, художнього розвитку.

На другому етапі розвитку колективу удосконалювалася виконавська майстерність та підвищувався рівень музично-теоретичних знань учасників, ускладнювався репертуар оркестру, розширювалася сфера соціокультурної діяльності. Однак піднесення у сфері міжособових стосунків змінювалося на протилежне, стали виникати конфліктні ситуації.

Подоланню цих негативних явищ сприяв ряд мір: висунення нових, більш значущих для розвитку колективу перспектив, цілеспрямована робота по профілактиці та подоланню конфліктів, удосконаленню міжособових стосунків, взаємодія та діалог в педагогічному керівництві, рольова участь кожного члена колективу в його життєдіяльності, демократичне самоврядування, орієнтація кожного на досягнення загальної мети.

З метою інтелектуального та художнього розвитку учасників любительського духового оркестру використовувався проблемний підхід в навчально-виховному процесі, відвідування концертів професійних та аматорських колективів з наступним обговоренням.

В результаті на третьому етапі розвитку колектив досяг значних результатів у художньо-творчій та соціокультурній діяльності. В колективі склався сприятливий психологічний клімат, комфортні умови для розвитку кожного учасника.

В *другому параграфі* – "Система соціокультурних перспектив як стимул художнього розвитку колективу" – *досліджується існуюча практика стимулювання, яка виявляє* свою недостатню ефективність. Констатація явного протиріччя між природою самодіяльності, яка повинна бути заснована на ініціативі учасників, та її реальному стані, характеризується тим, що учасники мають потребу у зовнішніх засобах активізації, а застосовані з цією метою засоби стають малоефективними. Це визначає актуальність дослідження в психолого-педагогічному аспекті. Основи стимулювання соціальної активності учасників любительського художнього колективу, аналіз діяльності народного духового оркестру технічного вузу дозволили виділити такі моменти організації роботи, про які можна говорити як про стимулюючі:

– наявність широкого спектру оркестрових груп, їх укомплектування, створення ситуації вибору у відповідності до схильності потенційного учасника;

– створення сприятливих умов для активної творчої діяльності (наявність кваліфікованих концертмейстерів-педагогів оркестрових груп, обладнаного, зручного для репетицій приміщення, необхідних музичних інструментів);

– своєчасне визначення мети та перспективних завдань (оптимальний варіант – сполучення предметних та педагогічних орієнтацій);

– використання таких видів діяльності, які характеризуються поглибленням та розширенням соціальної активності учасників (результат аналізу показав, що колектив використовує такі види діяльності, як пропагандистська, дискусійна, організаційна – тобто ті, які розширюють зовнішні соціальні зв'язки колективу, впливаючи на посилення соціальної активності учасників у колективі та поза його межами);

– удосконалення внутрішньої структури колективу, організації діючого самоврядування, створення системи постійних та тимчасових доручень для всіх учасників колективу.

В ході дослідження системи соціокультурних перспектив як механізму процесу динаміки розвитку аматорського оркестрового колективу були простежені основоположні моменти в системі цільових завдань, які визначили такі положення:

а) загальна колективна мета відіграє головну роль в становленні колективу. Вона повинна бути сприйнятою всім колективом і кожним з його учасників;

б) мета – очікуваний та бажаний результат колективної праці;

в) загальна колективна мета проходить три стадії відповідно до трьох сталій та рівней розвитку аматорського художнього колективу.

В період створення духового оркестру технічного вузу, виходячи з індивідуальної мети, висувалася спільна мета у вигляді близької, середньої та дальньої перспективи.

В ході експерименту були використані методи "прискореної адаптації", "групової залежності". Запровадження в оркестровому колективі цих методик сприяло підвищенню ефективності художньо-творчого процесу, стимулюванню індивідуальної активності, прагненню до подальшої спільної діяльності.

В навчально-репетиційному процесі комунікативні потреби виявились важливим фактором в системі соціокультурних перспектив. Встановлено вплив стимулюючих факторів на динаміку розвитку колективу.

В ході дослідження визначено типи керівників оркестрового колективу та вплив їх діяльності на розвиток самого колективу. Найбільш перспективним виявився "гармонійний" тип керівника.

В *третьому параграфі* – "Установка на творчість в процесі розвитку колективу" – було досліджено умови діяльності колективу, які містять важливий психологічний фактор, визначають потенцію якісних характеристик, що впливають на формування домінуючих показників розвитку творчих установок особистості.

В процесі експерименту було використано методики, які дозволяють визначити вихідні фактори у періоді, передуючому установчому. Вдалося виявити ознаки, які сприяють найбільш детальному дослідженню природи установок на творчість.

Застосування методу "прискореної адаптації", орієнтованого на використання початкових, мінімальних знань, умінь та навичок учасника в деяких формах соціокультурної діяльності, дозволило використати більш ранніє включення учасника в саму діяльність. Разом з раннім включенням в сценічну діяльність приходить почуття відповідальності за якість особистих знань, спільний художній рівень колективних програм, яка проектується на оцінку навколишнього середовища. Головне – учасник стверджується в особистих можливостях, що, безумовно, підвищує рівень його інтересу до дозвіллєвої діяльності, який є важливим фактором її стимулювання, формування установки на творчість.

Методика "педагогічної активності" передбачає максимальне використання педагогічних можливостей в сформованій групі лідерів, які, по суті, доповнювали зусилля керівника оркестрового колективу в активізації творчості учасників та викликали в них бажання піднятися до рівня лідера. Результативність цього методу виявлялася в економії часу репетицій, інтенсивному нарощуванні міжособових зв'язків, розвитку творчих потенцій учасників.

Експериментальне дослідження дозволило розкрити психологічний фактор впливу стосунків керівника та студентів з позиції соціоніки, де педагоги в аспекті вивчення даної проблеми мають бути безпосереднім джерелом розвитку творчих установок.

Термінологічна побудова проблеми, що досліджувалася, визначила розуміння суті творчості, яка впливає на характер діяльності учасників оркестрового колективу. В процесі дослідження було подано характеристики творчого потенціалу в ієрархічній послідовності.

Соціометричний інструментарій допоміг виявити характерні параметри мотивації активності учасників оркестру, які впливають на розвиток творчих установок.

Емпіричні дослідження розкрили внутрішні фактори, які є складниками творчого установчого процесу в динаміці молодіжного любительського колективу.

Динаміка розвитку якісних показників колективу відбиває позитивні та ефективні процеси, які відбуваються в поетапному русі.

Фіксація оціночного балу групи по блоках дала можливість чітко визначити кордони рівня розвитку. В ході дослідження було запропоновано перелік питань, згрупованих в такій послідовності: організаційна єдність інтелектуальна єдність, емоційна єдність, вольова єдність, підготовленість групи, спрямованість діяльності. Якість даних характеристик оцінювалася за чотирьохбальною шкалою.

Результативність дослідження характеризується показниками динаміки розвитку колективу, поданими в таблиці № 1.

Таблиця 1.

Таблиця поетапних показників групової динаміки по блоках

	Організаційна єдність			Інтелектуальна єдність			Емоційна єдність			Вольова єдність			Підготовленість групи			Спрямованість діяльності		
	етапи			етапи			етапи			етапи			етапи			етапи		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
низький бал по групі	2	3	4	2	3	4	2	4	4	2	3	4	2	3	4	2	3	4
високий бал по групі	3	4	5	3	4	5	3	4	5	3	4	5	3	4	5	3	4	5

У *заключенні* дисертації викладено найважливіші підсумки проведеного дослідження, що вказують на доказаність гіпотези та вирішення завдань дослідження, зроблено такі *висновки:*

В системі підготовки майбутнього інженера самодіяльний любительський художній студентський колектив є важливим засобом гуманітаризації освітнього та виховного процесів, морально-естетичного виховання, формування творчих здібностей, мотивів та установок на самовиховання, саморозвиток особистості студента.

Колективна художньо-творча дозвіллєва діяльність зумовлена соціальними та психологічними факторами — спільними інтересами, потребою у спілкуванні, прагненням до вивчення улюбленого виду мистецтв, оволодіння ним, самовизначення та самоствердження.

Перехід групи до колективу любителів духової музики — складний та багатогранний процес.

На цьому етапі виключно важливим є диференційний підхід до визначення найближчої перспективи розвитку колективу з урахуванням особливостей учасників та їх окремих груп.

В ході розвитку колективу в ньому формуються норми колективної самосвідомості як фактору, який обумовлює мотивацію, спрямованість діяльності, поведінку, ступінь входження у колективну діяльність.

При аналізі динаміки поетапного розвитку колективу враховувалися такі складові як організаційна єдність, психологічна єдність (інтелектуальна, вольова, емоційна), спрямованість діяльності, готовність відповідальності підходити до досягнення поставленої мети. При цьому вихідним було положення про те, що група в своїй спільній діяльності конструює та змінює систему міжособових стосунків та міжособової взаємодії, формуючись у колектив (О. В. Петровський).

Розглядаючи колектив як спільноту людей, які взаємодіють в ім'я свідомої мети, в дослідженні проаналізовано фактори, які притаманні йому в ході колективної рефлексії "як сукупному суб'єкту" (Л. П. Буєва), який оцінює свої соціально-психологічні особливості. Феномен самооцінки колективу співвідноситься з колективною самосвідомістю як однією з найбільш загальних властивостей, виходячи зі спільної мети, змісту та форм загальної діяльності членів колективу.

В дисертації розглядається взаємозв'язок самооцінки колективу та рівня його розвитку, кількісні та якісні характеристики колективної самооцінки, її критерії та можливі методи.

В ході формуючого експерименту особлива увага приділялася "відхиленим" та "ізольованим" учасникам колективу. Ці групи найбільш складні для колективу, неоднорідні за своїм складом. В дисертації розглядаються найбільш типові з них. Міра подолання їх ізольованості, включення до активної художньо-творчої та соціокультурної діяльності.

В процесі дослідження було виявлено та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяли динамічному розвитку художнього студентського аматорського колективу, удосконаленню його художньо-творчої та соціокультурної діяльності.

Одним з них є поетапне вивчення динаміки розвитку самодіяльного студентського колективу любителів духової музики, яке дозволяє вчасно вносити корекцію в організацію, зміст та методи навчально-виховної роботи.

Заслуговує на увагу обґрунтована в дисертації методика, що дозволяє в стислі строки в певних межах "підрівняти" різнорідність складу оркестру за рівнем теоретичних знань, виконавською технікою музикантів-аматорів, що має місце на початковому етапі.

Істотним фактором є забезпечення інтелектуального, художнього, емоційно-вольового розвитку аматорів, удосконалення міжособових стосунків, згуртованість колективу, установка на творчість, соціальна активність. Як свідчить дослідження, їх здійсненню сприяє організація діяльності колективу як любительського об'єднання — клубу, в якому в

процесі навчально-виховної роботи органічно поєднуються художній розвиток, розширення та поглиблення знань в області теорії, історії, сучасних тенденцій розвитку духової музики з відпрацюванням виконавської техніки, удосконалення проблемного підходу, взаємодія педагогів та учасників колективу (а не адміністрування), застосування принципу діалогу у спілкуванні, змісті та методах роботи, практиці проведення лекцій-концертів студентами, спільне проведення дозвілля у вільний від занять та концертних виступів час.

Суттєвим фактором удосконалення художнього розвитку, виконавської майстерності самодіяльного художнього колективу є організація сприйняття та оцінки музичних творів на основі формування музично-слухового досвіду, здібності до опанування морального та естетичного змісту через засвоєння в процесі вивчення музичних творів вміння та навичок порівняння, аналізу та синтезу. З цією метою організовувалося прослуховування тих самих творів у виконанні різних професійних та самодіяльних оркестрів, відвідування концертів, розбір різноманітних виконавських інтерпретацій.

Стимулюванню художньо-творчої та соціокультурної діяльності колективу сприяє більш раннє включення його у концертну діяльність за допомогою вірного вибору перспектив розвитку, використання методів "прискореної адаптації", "групової залежності", "педагогічної активності", поступового ускладнення репертуару, створення сприятливих умов для активної творчої діяльності, в тому числі забезпечення кваліфікованого педагогічного керівництва, удосконалення внутрішньої структури колективу, організації дієвого демократичного самоврядування, створення системи тимчасових та постійних доручень для кожного члену оркестру. До специфічних засобів, стимулюючих активність членів колективу в художньо-творчій та соціокультурній діяльності, можна віднести: запровадження методів гри, фестивалі, конкурси, огляди та ін. При цьому вони не повинні виступати як домінуючі. Однак призові місця у конкурсах, оглядах, фестивалях, успіх у концертній діяльності за кордоном, якщо це не є єдиною метою існування аматорського оркестру, буде значним стимулом його розвитку.

Стимулюючу роль виконує правильне педагогічне керівництво, діяльність диригента оркестрового колективу. В дисертації на основі дослідження та аналізу літературних джерел розглянуто різні типи керівників самодіяльних художньо-творчих колективів, визначено тип керівника, який спроможний забезпечити оптимальний розвиток колективу.

В результаті проведення формуючого експерименту колектив досяг високого рівня розвитку, згуртованості, в ньому склалися доброзичливі взаємостосунки, сприятливий психологічний мікроклімат, умови для активної художньо-творчої та соціокультурної діяльності.

Дисертант протягом 12 років керує експериментальним колективом — студентським самодіяльним духовим оркестром. В умовах неминучої у вузі зміни складу оркестр пройшов шлях від гуртка духової музики до звання "народний духовий оркестр", "лауреат фестивалів народного мистецтва", "лауреат премії імені Олександра Бойченка".

Це є підтвердженням ефективності запропонованої в дисертації системи навчально-виховної роботи з художнім самодіяльним студентським колективом.

Основні положення дисертаційного дослідження відбито у таких публікаціях автора:

1. Деякі проблеми активізації художніх потреб студентів// Нова концепція та сучасні підходи у питаннях підготовки кадрів культури: Тези доповідей наукової конференції 22-24 квіт. 1991 р. — К., 1991. — С. 71.

2. Формування художньо-творчих потреб у студентів технічного вузу засобами самодіяльного мистецтва// Актуальні проблеми формування професійної та гуманітарної

культуря сучасного фахівця: Матеріали наукової конференції 20-22 вер. 1994 р. — К., 1994. — С. 181.

3. Виховання творчої особистості засобами музичного мистецтва// 43-я студентська науково-технічна конференція: Матеріали наукової конференції 12-15 квіт. 1995 р. — К., 1995. — С. 69.

4. Актуальні питання динаміки музичного молодіжного аматорського колективу. Матеріали наукової конференції 12-15 квіт. 1995 р. — К., 1995. — С. 74.

5. Формування художньо-творчих потреб в умовах технічного вузу// Рідна школа. — 1995. — N 6. — С. 66-67.

Мальков С. Н.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 — социальная педагогика. Киевский государственный институт культуры. Киев, 1996.

Экспериментально обосновано, что самодеятельный любительский художественный студенческий коллектив является важным средством гуманитаризации образовательного и воспитательного процессов, нравственно-эстетического воспитания, формирования творческих способностей, мотивов и установок на самовоспитание, саморазвитие личности в условиях технического вуза.

Защищается важность формирования подобной педагогической модели (оркестровый коллектив) в условиях техногенной среды, ибо включение студентов технического университета в социокультурную деятельность при помощи музыкального творчества, в период досуга, способствует интеллектуальному, художественному, эмоциональному развитию, развитию коммуникативных способностей, установке на творчество, социальной активности будущего инженера гражданской авиации.

Ключевые понятия: музыкальное творчество, социокультурная деятельность, педагогическое руководство, динамика развития коллектива.

Malkov S.M. "Pedagogical Conditions for the Formation and Dynamics of the Development of The Amateurs Students Creative Collective".

The thesis for degree of candidate of pedagogical sciences on specialty 13.00.05 - social pedagogies, Kyiv State Institute of Culture, Kyiv, 1996.

It was experimentally proved, that the amatory creative students collective is an essential mean for the humanization of the education and tutorship processes, of the moral and aesthetic development, formation of the creative possibilities, motivations and inspirations towards self-development of personality in the conditions of technical university.

The necessity of the formation of the pedagogical model (the orchestra collective) for the conditions of the technical media is defended; the inclusion of the technical university students into the social and cultural activity through the process of musical creativity, periods of entertainment, supports the intellectual, artistic, emotional development of communicative abilities, inspirations to creativity, social activity of the future engineers of civil aviation.

Key words: musical creativity, sociocultural activity, pedagogical tutorship, dynamic development of the collective.

Підписано до друку 26.II.96. Формат 60x84/16. Папір друкарський. Офсетний друк. Ум.-фарбовідб.5.Ум.друк.арк.0,93.Обл.вид.арк.I,0. Тираж . I00 прим. Замовлення № 8x6 ... Ціна . Вид. № II/Ш.

Видавництво КМУЦА.
252058. Київ-58, проспект Космонавта Комарова,I.